

УДК 331.5

МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ І САМОРЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГО РИНКУ ПРАЦІ

Г. Гончар, здобувач

Тернопільський національний економічний університет

Ключові слова: безробіття, зайнятість, робоча сила, ринок праці, механізм регулювання, сільський ринок праці.

У статті визначаються механізми регулювання і саморегулювання сільського ринку праці, визначено основні напрями регулювання ринку праці, встановлено вплив низки чинників на зайнятість в аграрному секторі економіки України.

Постановка проблеми. Проведений аналіз основних теоретичних концепцій, що характеризують процеси формування і розвитку ринку праці, а також виявлені особливості його функціонування в аграрному секторі економіки дозволяють визначити основні підходи і принципи побудови системи соціально-трудова відносин, що відповідає ринковим умовам господарювання.

Під час дослідження було встановлено, що разом із негативними явищами, спричиненими становленням ринку праці (зниження можливостей працевлаштування громадян, отримання гарантованої заробітної плати, поява безробіття тощо), збільшилася економічна активність сільського населення. Скорочення реальних доходів, затримки з виплатами заробітної плати, пенсій зумовили потребу у значного числа громадян, які проживають у сільській місцевості, в реалізації своїх здібностей до праці на основі самозайнятості – організації селянського (фермерського), а найчастіше особистого підсобного господарства. В умовах скорочення попиту на працю з боку колективних сільськогосподарських підприємств розширення зайнятості в колективних фермерських господарствах (КФГ) і особистих підсобних господарствах (ОПГ) сприяє запобіганню зростання безробіття і стає важливим джерелом отримання доходів.

Отже, певною мірою з метою підвищення ефективності функціонування ринок праці здатний до саморегулювання за допомогою розвитку підприємницької активності населення. Внаслідок цього виникають об'єктивні можливості для розвитку малого підприємництва в аграрному секторі, а також розширення меж дії ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливе значення для розробки наукових досліджень щодо регулювання, зокрема, зайнятості сільського населення, які сприяли розробці цієї теми, мають праці вітчизняних учених Д. П. Богині,

В. Є. Воротіна, С. О. Гудзинського, Н. І. Єсінової, О. М. Ком'якова, І. С. Кравченко, А. Д. Мельника, О. Г. Мордвінова, Н. Р. Нижник та ін. Однак у цих наукових дослідженнях недостатньо розкриті основні механізми регулювання зайнятості сільського населення [1–3].

Постановка завдання. Наші дослідження присвячені розкриттю сутності механізму регулювання і саморегулювання сільського ринку праці та визначенню основних механізмів регулювання зайнятості сільського населення.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, для виконання своїх функцій і завдань держава може використовувати різноманітні засоби, важелі та інструменти державного регулювання у сфері зайнятості сільського населення. Однак сучасна теорія державного управління не дає чіткого визначення зазначених категорій та не розмежовує їх, що позначається на існуванні численних класифікацій механізмів державного регулювання зайнятості.

Ринок праці здатний до саморегулювання передусім за наявності підприємця – вільної і діяльної людини, господаря і знавця своєї справи, умілого організатора і керівника. Саме підприємець, який не обов'язково повинен бути власником, бере на себе ініціативу поєднання ресурсів землі, праці і капіталу в єдиний процес виробництва товару або послуги, який обіцяє бути прибутковим.

У сучасних умовах підприємницька діяльність українських фермерів спрямована не тільки на отримання доходу, а й на реалізацію потреб людей у самовираженні. Тому перспективи розвитку ринкових відносин у сільській місцевості багато в чому пов'язані з прагненням селян до організації власної справи (дрібного бізнесу) і сприйнятливостю до нововведень.

Сьогодні особисті підсобні господарства селян є малими фермерськими підприємствами, які задовольняють потреби кожної окремо взятої сім'ї в продуктах харчування, і лише так звані надлишки виробленої продукції надходять на ринок. В особистих господарствах реалізують свої здібності до праці потенційні працівники, якими є молодь і, особливо, пенсіонери. Люди старшого за працездатний вік складають найбільшу частину сільського населення, яка швидко зростає, що підсилює напруженість на ринку праці. Розвиток особистих селянських господарств (ОСТ), в умовах кризи дозволяє «згладити» проблеми безробіття на ринку праці в аграрному секторі, зайняти значну частину незайнятого населення і працівників, які вивільнюються.

У результаті саморегулювання ринку праці відбувається процес еволюційного, висхідного розвитку особистих господарств, їх розширення, підвищується товарність, що дозволяє нагромадити необхідні засоби для їх поступової трансформації в селянсько-фермерські господарства. Очевидно, що такий шлях формування КФГ тривалий, зате є найменш болісним і найбільш прийнятним для сільських працівників. При цьому працівники, які мають у колективному господарстві майновий пай і земельну частку, можуть виділити їх і приєднати до свого особистого підсобного господарства. У результаті такого укрупнення ОСТ в ньому можна істотно збільшити виробництво сільськогосподарської продукції, підвищити рівень зайнятості в аграрному секторі

економіки. Отже, сільські жителі, зайняті в ОСГ, нагромаджуючи необхідний досвід самостійної та ініціативної роботи в реальних ринкових умовах і набувають фермерської підготовки, що дозволяє їм швидше та ефективніше адаптуватися в умовах становлення ринку праці.

Саморегулювання ринку праці та успішна трансформація українського села в нові умови господарювання багато в чому залежатимуть від «появи» і закріплення в економіці образу приватного підприємця. На нашу думку, велику частину підприємців-ринковиків сільському господарству дасть саме фермерство як суб'єкт малого бізнесу.

Для розвитку підприємництва необхідно створити умови, які сприятимуть ефективному функціонуванню підприємств малого бізнесу на селі:

- наявність приватної власності, що відкриває можливості під свою відповідальність приймати рішення про організацію виробництва, реалізацію продукції, використання доходів;
- стабільність державної і соціальної політики;
- розвинена ринкова інфраструктура: мережа інформаційно-консалтингових центрів, сфера банківських послуг, товарні біржі тощо;
- пільговий режим оподаткування і кредитування;
- можливість гарантованого страхування господарської діяльності і комерційних ризиків;
- вільний вихід на зовнішній ринок.

Саморегулювання ринку праці проявляється в розвитку передусім малого підприємництва і в процесі свого становлення зіштовхується з різними труднощами. Але, водночас, формування прошарку власників і підприємців, зростання конкурентоспроможності приватного сектору у виробництві сільськогосподарської продукції можуть істотно понизити напруженість на ринку праці. Розвиток малого підприємництва разом зі створенням додаткових робочих місць розширює сферу ділової активності, залучаючи до трудової діяльності громадян, які не володіють високою конкурентоспроможністю на ринку праці. Розширення зайнятості сільського населення у сфері малого підприємництва підсилює конкуренцію між працедавцями за висококваліфікованих працівників. Швидко реагуючи на зміни ринкової кон'юнктури, малі підприємства стають учасниками інноваційного процесу, сприяють якісному поліпшенню професійних характеристик працівників, прагнуть до створення робочих місць на основі використання нової техніки і технологій.

Під час дослідження встановлено, що саморегулювання ринку праці значною мірою пов'язане з розвитком особистих підсобних господарств, які є сферою зайнятості на селі, здатної прийняти практично всіх сільських жителів. Впровадження засобів малої механізації в ОСГ сприятиме підвищенню ефективності цієї сфери діяльності. Формування ринку праці на принципах вільного вибору зайнятості, розвиток різноманітних форм власності створюють сприятливі умови для послідовної еволюційної трансформації ОСГ в КФГ і у великі сільськогосподарські підприємства. Тому важливим позитивним моментом

ринкових відносин, що зароджуються, у трудовій сфері на селі є наявність широких можливостей для розвитку підприємницьких здібностей людей на основі самозайнятості. Прагнення сільського населення до організації власної справи призводить до саморегулювання ринку праці, з якою пов'язані перспективи його розвитку і раціоналізація структури зайнятості в аграрному секторі.

Водночас, разом із механізмом саморегулювання на ринку праці, як і на ринках інших засобів виробництва, основними важелями механізму регулювання є: попит, пропозиція, ціна праці, конкуренція, які за певних умов здатні «проявити» недосконалість ринку і призвести до істотних дисбалансів у трудовій сфері.

Важливим напрямом раціоналізації структури зайнятості сільського населення є розвиток малого підприємництва і його підтримка з боку держави. Водночас економічні, правові, організаційні умови такі, що вони не створюють сприятливого клімату для розвитку малого бізнесу. Мале підприємництво потребує могутньої державної підтримки, оскільки його розвиток і розширення сприяє збільшенню масштабів ефективної зайнятості населення.

На жаль, сьогодні в аграрному секторі розвивається переважно одне посередництво, а не сфера соціальних і виробничих послуг. Відбувається це через падіння платоспроможного попиту населення, відсутність дієвої системи підтримки малого бізнесу, необхідних навичок роботи в умовах ринку, обмеженість можливостей отримання відповідних знань і професій.

Для усунення зазначених моментів пропонуємо розробку цільових програм підтримки малого підприємництва і розвитку сфери послуг, що враховують місцеві особливості розвитку виробництва і трудових ресурсів. Така підтримка повинна охоплювати комплекс заходів.

1. Підготовка і підвищення кваліфікації підприємців:

- навчання методам ведення виробництва, а також видам діяльності, якими збирається зайнятися майбутній або такий, що вже функціонує, підприємець;
- розвиток навичок професійно оцінювати результати своєї господарської діяльності й зовнішнього середовища на основі оперативного і перспективного аналізу і на цій основі ухвалювати кращі нестандартні рішення, виробляти нові перспективні ідеї і задуми;

- уміння встановлювати ділові контакти, вести переговори, юридично грамотно оформляти документи й укладати операції.

2. Створення мережі консультаційних послуг, здатних надати необхідну допомогу у відкритті власної справи, організації ефективного виробництва, встановленні партнерських взаємовигідних відносин з постачальниками сировини і споживачами готової продукції.

3. Забезпечення можливості отримання пільгових кредитів, створення сприятливих податкових умов для ведення розширеного виробництва.

Важливого значення в інституційних перетвореннях в аграрному секторі набуває зростання доходів, які отримують від сільськогосподарського виробництва.

Нині значно знижують трудову мотивацію працівників зрівняльні тенденції, що виявляються як у старих, так і в нових формах. Цьому сприяють компенсаційні

надбавки, оплата, що натуралізується, а також її багатомісячні невиплати. Різко зросли відмінності між оплатою праці керівного складу і рядових працівників. З'явилася необхідність гарантувати виплату заробітку, формувати стосовно нових умов ціну праці, еквівалентно оплачувати підвищені витрати і несприятливі умови праці, стимулювати зростання її якості.

Для цього державі передусім за допомогою цінової і кредитної політики, податкового законодавства необхідно створити сільським товаровиробникам рівні з іншими галузями умови отримання доходів. Окрім того, з метою підвищення вартості праці в аграрному секторі доцільно розробити і законодавчо встановити нормативний розмір прожиткового мінімуму сільських жителів і визначити на його основі мінімальний розмір оплати праці.

Сьогодні в сільському господарстві необхідно здійснити вибір між встановленням високої оплати найманої праці, що зацікавлює працівників у підвищенні своєї професійної підготовки і зростанні продуктивності праці, і збереженням гарантій зайнятості. По суті, йдеться про вирішення проблеми подолання кризи трудових відносин, щоб зробити їх чинником соціально-економічного прогресу в аграрному секторі економіки, а працю визнати товаром, власником якого є найнятий робітник.

Механізм державного регулювання повинен сформувати таку кон'юнктуру на ринку праці, щоб пріоритет на ньому належав працівникові як власникові товару праці, ціна якої формується залежно від здібностей, освіти, кваліфікації і досвіду. Крім того, необхідно забезпечити умови для вільного переміщення людей в економічному просторі відповідно до їх інтересів. Причому роль держави полягає у створенні таких економічних, соціальних і правових умов, які б дозволили зацікавити певну частину населення в переміщенні в потрібному, з позицій підвищення ефективності використання праці, напрямі [4].

Особливістю сучасної державної політики України є децентралізація регулювання трудових відносин. Держава, залишаючись фактично гарантом трудових прав громадян, практично втратила функції загального працедавця і всевладдя в трудових відносинах, що припускає плідну співпрацю працедавців і працівників в ухваленні соціально-економічних рішень у визначенні умов праці і передачу вирішення багатьох питань в компетенцію конкретних сторін.

Висновки. Отже, основними принципами стратегії регулювання сільського ринку праці на сучасному етапі повинні бути: орієнтованість на поступальний розвиток економіки і суспільства; пріоритетність заходів, що забезпечують соціальну стабільність у суспільстві; створення економічних умов для забезпечення кожним здоровим членом суспільства гідного рівня власного добробуту; усунення нерівності в отриманні і збереженні роботи, у рівні життя, здобуванні освіти, виборі місця прикладення своєї праці. При цьому основною функцією створення ефективних механізмів регулювання і саморегулювання ринку праці є сприяння розширенню ефективного попиту на працю і підтримка пропозиції праці.

Бібліографічний список

1. Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати : кол. монографія / [Д. П. Богиня, Г. Т. Куликов, В. М. Шамота та ін.] ; Ін-т

- економіки НАН України. – К. : Вид. полігр. дільниця ІЕ НАН України, 2001. – 300 с.
2. Ком'яков О. М. Державне регулювання перехідної економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / О. М. Ком'яков. – К., 2000. – 20 с.
  3. Єсінова Н. І. Економіка праці та соціально-трудові відносини : навч. посіб. / Н. І. Єсінова. – К. : Кондор, 2004. – 432 с.
  4. Державне регулювання економіки / [Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З.]. – К. : Атіка, Ельга-Н, 2000. – 592 с.
  5. Качан Є.П. Принципи та методи формування регіональної політики ринку праці / Є. П. Качан // Зайнятість та ринок праці : міжвідом. наук. зб. – К., 2001. – Вип. 15. – С. 3-16.

Гончар Г. Механизм регулирования и саморегулирования сельского рынка труда

В статье определены механизмы регулирования и саморегулирования сельского рынка труда, основные направления регулирования рынка труда, установлено влияние ряда факторов на занятость в аграрном секторе экономики Украины.

Ключевые слова: безработица, занятость, рабочая сила, рынок труда, механизм регулирования, сельский рынок труда.

Gonchar G. Mechanism of adjusting and self-regulation of rural market of labour

The mechanisms of adjusting and self-regulation of rural market of labour are determined in the article, certainly basic directions of adjusting of market of labour, influence of row of factors is set on employment in the agrarian sector of economy of Ukraine.

Key words: unemployment, employment, labour force, market of labour, adjusting mechanism, rural market of labour.